

Міфологія, мітологія (грец. μυθολογία, від μῦθος — переказ, оповідь і λόγος — слово, вчення) — багатозначний термін.

ЦІЛІСНИЙ КОМПЛЕКС МІФІВ

1) Цілісний комплекс міфів певного *етносу*, культури або релігійної традиції (див., напр.: *Давньогрецька міфологія, Давньоєгипетська міфологія, Кельтська міфологія, Китайська міфологія* та ін.). У ширшому розумінні — форма *суспільної свідомості*, спосіб сприйняття і розуміння світу, природної та соціальної дійсності, характерний для ранніх стадій розвитку людського *суспільства*. Термін часом вживають як синонім до понять *міфологічна свідомість, міфологічне мислення, міфологічний світогляд*.

Міфологія як цілісна система

Архаїчні міфи здебільшого елементарні за змістом, позбавлені зв'язної *фабули* та не утворюють цілісних систем. Проте із розвитком суспільств міфи перетворюються на розгорнуті розповіді, тяжіють до тематичного, сюжетного й образного зв'язку з іншими міфами, утворюють цикли, набувають впорядкованості, сталості, гармонійності (що підтверджує порівняння міфологічних текстів різних історичних періодів). Повне розуміння окремого переказу стає можливим лише в контексті цілого міфологічного корпусу, сформованого певною етнокультурною спільнотою. Ця взаємопов'язаність міфів зумовлена прагненням міфологічного мислення до створення синкретичної *картини світу*, де метафоричною мовою описано й пояснено *космогонію, космологію, антропогенез, суспільний лад, есхатологію, етичні норми та ціннісні імперативи*.

Сучасна наука, отже, розглядає міфологію як складну світоглядну й символічну систему, що демонструє стійку тенденцію до структурної впорядкованості (а не лише як корпус доісторичних *наративів*), систему пояснень (за допомогою конкретних міфів, своєї логіки) світобудови та місця людини в ній. Це найдавніше, архаїчне світоглядне утворення синкретичного типу, в якому переплетені зародкові елементи *релігії, філософії, науки та мистецтва*. Уґрунтовано на ірраціональному способі сприйняття та відображення світу, який, однак, зберігає свою культурно-регулятивну функцію (за ін. версією — на особливому типі *раціональності*). Місце раціонального принципу пояснення в міфології посідає розповідь про походження та творення. Основним внутрішнім *змістом* міфології назагал є

пояснення переходу від безладного *хаосу* до впорядкованого, організованого *космосу*, що вже присутнє в архаїчних *космогонічних міфах*. Міфічна картина світу постає як певна ментальна конструкція, що формує та пояснює *реальність* для всіх членів спільноти.

Формування міфології як цілісної системи відбувалося як у діахронічному, так і в синхронічному вимірах: міфи поєднуються через спадковість *сюжетів*, *мотивів* і тем, а також через спільних *персонажів* і повторювані наративні структури. Перехід від усної до письмової традиції відіграв вирішальну роль у становленні європейської *літератури*. Зокрема, гомерівський *епос* акумулював багатовіковий досвід усної традиції грецького міфологічного циклу, структурувавши розрізнені оповіді в цілісний епічний канон «*Іліади*» та «*Одіссеї*». У подальшому міфografi — дослідники та укладачі міфів — збирали, систематизували, перекладали й літературно обробляли міфи, створюючи збірки, що виконували функцію своєрідних «архівів» міфологічної традиції. До найдавніших таких пам'яток належить «Теогонія» *Гесіода*, а також пізніші поетичні узагальнення, зокрема «Метаморфози» *Овідія*. У добу Передвідродження особливого значення набула праця Д. *Боккаччо* «Генеалогія богів», яка шляхом алегоричної *екзегези* інтегрувала античні образи в християнський культурний контекст 14 ст., забезпечивши тяглість європейського *гуманізму*.

Особливості міфологічного мислення

Міфологічне мислення, панівне для свідомості первісного суспільства (де людина не виокремлює себе з навколишнього світу), характеризують такими фундаментальними рисами: синкретичність (стан злитості, нерозчленованості, взаємопроникнення різних елементів), метафізичне зіставлення природних і культурних (соціальних) об'єктів, *анімізм*, антропоморфізація (див. *Антропоморфізм*) природи. Міфологічне мислення чітко не розрізняє *суб'єкт* і *об'єкт*, предмет і *знак*, істоту та її ім'я, просторові й часові зв'язки, причину і наслідок, походження й сутність; йому притаманне ігнорування логічних *суперечностей*. Об'єкти споріднюють на основі чуттєвих якостей, збігу в просторі та часі, наділяють символічним значенням, вбачають у них знаки інших предметів. Якщо наукове узагальнення спрямоване від *конкретного* до *абстрактного*, від *причин* до *наслідків*, то міфологічне — оперує конкретним і персональним, вбачає у ньому *знак* і *символ*.

Зміст міфу сприймають як реальний, бо він втілює колективний, «надійний»

досвід осмислення, накопичений багатьма попередніми поколіннями, і є предметом віри.

Окремі особливості міфологічного мислення присутні й у сучасній *масовій свідомості*. У теперішньому світі міф десакралізований, але продовжує значною мірою визначати життя суспільства та картину світу, функціонує як невідрефлексована схема сприйняття та поведінки. Масова свідомість стає підґрунтям для поширення соціальних і політичних міфів. *Ідеологія* та *реклама* апелюють до міфологічного мислення; міфи залишаються універсальною мовою мистецтва та зберігають інтегративну функцію, формуючи, наприклад, національну самосвідомість.

Структура міфології

У структурі міфології розрізняють два основні рівні — *міфологію вищу та нижчу* (народну демонологію). Вища міфологія є результатом систематизації та канонізації міфів служителями культу або представниками влади; вона включає міфи про богів, створення світу, соціальний устрій. Нижча міфологія поширена в народному середовищі, пояснює світ і місце людини в ньому на буденному рівні.

Відповідно, міфологічних персонажів умовно поділяють на кілька груп. Насамперед виокремлюють *божеств* (персонажі вищої міфології), які часто пов'язані з офіційним культом, та *демонів і духів* (персонажі нижчої міфології). До останніх відносять духів-господарів, духів рослинності, персоніфікації календарних свят, образи «чужих» богів (напр., язичницьких божеств у народній християнській традиції, де вони асимільовані з образами *святих*), а також різноманітних злих духів (які в багатьох традиціях пізніше асоціювано з грішними *ангелами*). Персонажі нижчої міфології часто залучені у життя людей, взаємодіють з ними, перетворюються на них тощо, тому часто набувають більшого значення, ніж божества, що діяли переважно у міфічний час першотворення. У сфері *ритуалу* істоти нижчої міфології пов'язані з комплексом чаклунських і магічних *звичайів* та *обрядів*, тоді як божества — із загальноплемінним або загальнодержавним культом.

У сучасному науковому дискурсі виокремлюють також різні типи міфологій, залежно від суб'єкта-носія міфологічної свідомості та царини поширення й функціонування міфологічних комплексів: історична міфологія певної етнокультурної спільноти, національна міфологія, професійна міфологія, корпоративна міфологія, побутова міфологія, особистісна міфологія та ін.

Функції міфології

У первісних суспільствах міфологія виконувала низку важливих функцій: світоглядну; пізнавальну — прагнення людини відповісти на складні питання (як виникли людина, світ, у чому полягає таємниця життя і смерті тощо); моделювання та стійкості ритуальних і соціальних практик — події міфічного прачасу стають *парадигмою* та *прецедентом*, зразком для подальшого відтворення, основою традицій і *ритуалів*; нормативну й регулятивну — детермінувала ціннісні орієнтири, норми, *табу*, закріплювала уявлення про *добро і зло*, належне й заборонене; кромплекс соціальних функцій — легітимації соціальної *ієрархії*, консолідації первісного колективу (за Л. *Леві-Брюлем*, вираження солідарності групи із самою собою в часі та з групами навколишніх істот), підтримки життєдіяльності спільноти (усі значущі для життя сфери діяльності — полювання, землеробство, гончарство тощо обґрунтовані онтологічним зв'язком із міфічними істотами, відповідальними за улаштування й порядок світу), носія соціальної пам'яті та ін.

Міфологія, отже, яка описує світ у практично значимих інтрасуб'єктивних образах і регулює соціальні зв'язки, стає запорукою виживання первісного колективу та найважливішою соціальною цінністю, яку оберігає, шанує й культивує суспільство — носій міфу.

Межі між міфологією та іншими сферами культурної діяльності — мистецтвом, релігією, наукою, політикою — є історично проникними. Це пояснюють тим, що в давніх суспільствах не існувало чітких розмежувань між релігійним, науковим та історичним знанням; міфологія виконувала функцію універсального пояснювального механізму. Цей *синкретизм* залишив глибокий слід, напр., у науковій номенклатурі, де навіть хімічна та медична термінологія зберігає міфологічні *конотації*: від алхімічного *герметизму* (пов'язаного з *Гермесом Трисмегістом*) до сучасної назви хімічного елемента *Купрум* (мідь), що етимологічно відсилає до культу *Венери* на о. *Кіпрі*, або *Меркурія* (ртуть), ототожненого з *богом Меркурієм* через рухливість речовини тощо.

Важливою особливістю функціонування міфології є постійна реінтерпретація та переосмислення в різних епохах. Вже в *античності* спостерігали феномен «корекції» міфу з етичних міркувань: напр., лірик *Піндар* свідомо вилучав із наративів сюжети, що компрометували божественну досконалість. Автори (як-от учень *Арістотеля* Палефат, 2-га пол. 4 ст. до н. е.) застосовували й метод

раціоналізації — інтерпретували надприродні елементи міфу як гіперболізовані історичні факти або природні явища. Міфологія, отже, є живою, відкритою системою, що постійно зазнає ревізії під впливом мінливих інтелектуальних та соціально-політичних *парадигм*, а не статичним реліктом минулого; зберігає роль універсального коду людської культури.

НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА

2) **Наукова дисципліна (теорія міфу)**, яка вивчає походження, зміст, структуру, функціонування міфів у культурі, а також їх співвідношення з іншими формами оповіді. Як галузь гуманітарного знання охоплює, зокрема, *порівняльну міфологію*, спрямовану на дослідження зв'язків між міфами різних культур, виявлення в них спільних мотивів, архетипових образів і структур, що дозволяє простежити універсальні закономірності *міфотворчості*. Дослідників, які вивчають міфології, називають міфологами.

Історична довідка

Термін «міфологія» вживали вже в *античній філософії*: Платон використовував його для позначення вигаданих або поетичних оповідей загалом, протиставляв міф (μῦθος) як образно-символічну форму пізнання поняттю *логос* (λόγος) — раціональному, логічно обґрунтованому *дискурсу*. *Евгемер Мессенський* інтерпретував міфічних персонажів як обожнених історичних діячів (звідси — *евгемеризм*). У добу пізньої античності грецький термін запозичено латинською мовою, де він набув ширшого вжитку. У 6 ст. латинський автор Фабій Планціад Фульгенцій (бл. 467–532; Північна Африка) у трактаті «Міфології» запропонував алегоричне тлумачення античних міфів, розглянувши їх як оповіді з прихованим морально-філософським змістом. Із латини термін запозичено у середньовісній французькій мові (*mythologie*), а згодом — англійську, де він фіксується з 15 ст. (*mythology*). Так, поет Дж. Лідгейт (бл. 1370–1451; тепер Велика Британія) у «Книзі про Трою» вживав його у значенні «тлумачення міфів», близькому до *алегорії*, моралізаторської оповіді або *байки*. У добу *Просвітництва* утвердилася тенденція трактувати міфологію як архаїчний рудимент «дитячого» стану людства (*Вольтер*, Б. ле Б. де *Фонтенель*, Д. *Дідро*, Ш. Л. де *Монтеск'є*), наївне перенесення соціальних і природних явищ на ідеальні сутності. В кін. 18 — на поч. 19 ст. представники *романтизму* (Ф. *Шлегель*, Ф. *Шеллінг*, брати Я. та В. *Грімм*) ініціювали радикальні зміни, потрактувавши міф як естетичний феномен, першообраз

поезії та вираз «народного духу». Епоха великих географічних відкриттів познайомила європейців з численними примітивними суспільствами, де міф лишився культурною домінантою. Це стимулювало активні антропологічні, етнографічні, культурологічні, еволюціоністські розвідки. Від поч. 19 ст. термін остаточно був закріплений у європейських мовах як наукове поняття. Різні підходи розвивали школи К. О. Мюллера (1797; тепер Польща — 1840; Греція), Г. Спенсера, Е. Б. Тайлора, Дж. Фрейзера, Б. Маліновського, Л. Леві-Брюля. Пізніші дослідження (зокрема праці К. Г. Юнга та М. Еліаде) довели, що міф є фундаментальною структурою людської психіки, яка з необхідністю виявляється і в сучасному соціумі через політичні ідеології, масову культуру та психологічні патерни.

Від кінця 19 ст. міфологія набула статусу визнаної самостійної дисципліни, що досліджує міф як фундаментальну форму культурного досвіду та символічного осмислення світу. Поняття «міфологія» онтологічно належить до міждисциплінарного наукового дискурсу, на перетині культурної антропології, етнології, філології, історії, соціології, когнітивної психології, теології та релігієзнавства.

Головні підходи

Методологічний інструментарій міфології формувався у процесі тривалого розвитку через полеміку різних підходів і дослідницьких парадигм. Жоден (жодна) із них не може претендувати на вичерпну повноту, але висвітлює різні аспекти міфу як складного світоглядного, психологічного, когнітивного, антропологічного, соціально-регулятивного тощо феномену, універсального та невід'ємного складника людського буття.

* *Етнорелігійний підхід* до вивчення міфу ґрунтується на розумінні міфу як специфічної форми сакрального досвіду. Фундаментально опрацьований у працях М. Еліаде, підтриманий представниками історичної школи, антропології та етнології. Вихідним положенням цієї парадигми є *твердження*, що міф постає іманентним наслідком *ієрофанії* — оприявлення сакрального в профанному просторі, а відтак є формою фіксації онтологічно значущих подій, а не довільною вигадкою. У цій інтерпретації міф постає передусім наративом про творення, осердяч міфологічної системи є космогонічний сюжет. Акт створення Всесвіту мислиться як універсальний *архетип* будь-якої творчої дії. Принциповим для етнорелігійного підходу є положення про те, що міф не призначений для суто раціонального осмислення: його істинність

актуалізується через ритуал як повторення первинних сакральних подій.

* *Літературознавчий (літературоцентричний) підхід* зосереджений на змістовно-тематичних характеристиках міфу та специфіці *хронотопу міфологічного*. Міф разом з тим постає як фундаментальна матриця, що структурує художню мову та визначає способи моделювання реальності в тексті. Пов'язаний з іменами А. Йоллеса (1874; Нідерланди — 1946; Німеччина), Ж. Е. Р. Дюмезіля, Г. Блюменберга та ін. За Н. Фраєм літературна творчість як така розгортається в межах первинних міфологічних структур, що визначають глибинні моделі сюжетотворення, образності й жанрової організації.

* *Соціально-антропологічний підхід* до вивчення міфу (Дж. Фрейзер) ґрунтувався на прагненні реконструювати універсальні *закономірності* еволюції світоглядних форм: від *магії* через *релігію* до *науки*. У цій моделі міф постає як вербальне оформлення ритуалу, своєрідна пояснювальна «теорія», покликана раціоналізувати культову практику та легітимізувати традиції.

* *Функціонально-антропологічний підхід* зміщує акцент з генетичних і еволюціоністських реконструкцій на аналіз соціально-прагматичної ролі міфу: формування та легітимація архаїчних *соціальних інститутів*, санкціонування *звичаєвого права*, обґрунтування ритуальних практик і моральних приписів, збереження *соціальної структури*, забезпечення соціальної інтеграції тощо (праці М. Мосса, Б. Маліновського, А. Редкліффа-Брауна).

* *Символічно-культурологічний підхід* (системно розроблений Е. Кассіроном) розглядав міфологію поряд із мовою та мистецтвом як автономну символічну форму культури, особливий спосіб символічної *об'єктивації* чуттєвих даних та емоцій. Символічний підхід еволюціонував від аналізу абстрактних категорій свідомості (виявлення апріорних закономірностей міфологічного світоспоглядання з позицій *неокантіанства*) до розуміння міфу як динамічної системи смислів, що пронизує всі рівні людської життєдіяльності, розкриття інтелектуальної своєрідності міфологічного мислення (С. Лангер, К. Гіри).

* *Структуралістський підхід* (К. Леві-Стросс) інтерпретує міф як прояв універсальних несвідомих когнітивних структур, що організують людське мислення незалежно від культурного або історичного контексту. Сформувався на ґрунті фундаментальної *аналогії* між міфологічним наративом і лінгвістичною системою. Леві-Стросс розглядав міф як символічну *мову*, за допомогою якої людський розум моделює дійсність через систему *бінарних опозицій*: життя — смерть, природа — культура, сире — варене. Чільна

функція міфу — медіація, тобто логічне опосередкування та символічне подолання фундаментальних суперечностей буття. Міф одночасно належить до мовних явищ і функціонує на вищому рівні організації, де значення генерують не окремі елементи (*міфему*), а способи їх поєднання. У межах *постструктуралізму* Р. Барта фокус аналізу змістився з когнітивних механізмів на ідеологічне функціонування міфу. Науковець аналізував не архаїчні, а модерні міфи, розглянувши їх як інструменти ідеологічної конструкції реальності. Міф, з його погляду, не розв'язує протиріччя, а маскує їх, деформує первинний сенс і перетворює його на порожню форму, готову до наповнення ідеологічним змістом.

* *Семіотичний підхід* розглядає міф передусім як *знакову систему*, специфічний комунікативний процес та особливий спосіб породження *значень* (семіозис). У цій парадигмі міфологія постала не так корпусом наративів, як універсальним механізмом означування. Він здатний функціонувати в різних «культурних реєстрах» — від архаїчних ритуалів до сучасної *реклами*, політичних ідеологій та масової комунікації. Семіотичний підхід інтегрує низку теоретичних стратегій, зокрема розробки Р. Барта щодо ідеологічних знаків, наратологію А. Ж. Греймаса та дослідження У. Еко, спрямовані на дешифрування кодів сучасної культури.

* *Етнопсихологічний підхід* (угрунтований на «психології народів» М. Лацаруса та Г. Штейнтала) розглядає міф як продукт колективної творчості та найархаїчнішу форму виявлення цілісної душі етносу, утверджує первинність колективного досвіду й «духу народу» щодо індивідуального. Найсистемніше цей підхід розробив В. Вундт: у його концепції міф, мова та *звичай* становлять нерозривну цілісність — мова формує апарат мислення, міф наповнює змістом ритуали, а звичай закріплює ці уявлення як *соціальні норми*.

* *Психоаналітичний підхід* (З. Фройд) постулює суб'єктивну природу міфу, трактує його як проєкцію внутрішньопсихічного конфлікту між імпульсами *інстинктів* «Воно» та нормативними заборонами цензури «Над-Я». У цій концепції міфологічний наратив постає як механізм символічного заміщення витіснених *бажань*, функціонує як «колективне сновидіння» людства. Міф відбиває напруження між несвідомими потягами та цивілізаційними обмеженнями, стає макросоціальною маніфестацією *Едіпового комплексу*. Подальший розвиток психоаналітичної традиції міфознавства здійснили К. Абрагам (1877–1925; Німеччина), О. Ранк та Г. Закс (1881; Австрія — 1947; США), а особливо Е. Фромм, який запропонував гуманістичну інтерпретацію

міфу, розглянув його як форму універсальної символічної мови, що корелює із фундаментальними екзистенційними ситуаціями людського буття.

* *Аналітично-психологічний (архетиповий) підхід*, закладений К. Г. Юнгом, переосмислює міф як форму об'єктивації *архетипів* — універсальних, первинних структур *колективного несвідомого*. У цій парадигмі міф постав вербалізованим і символічно впорядкованим проявом архетипу, що дозволяє інтегрувати архаїчний, історично накопичений досвід у структури свідомості. Юнг послідовно дистанціювався від фрейдівського трактування міфу як проєкції витіснених сексуальних комплексів. Несвідоме в аналітичній психології — не «сховище» індивідуальних травм, але автономний простір збереження універсальних психічних констант. Відповідно, інтерпретація міфологічного ґрунтується на ідеї спільної спадщини людства, що актуалізується в кожній конкретній культурі. Значний вплив на розвиток архетипового підходу справив Дж. Кемпбелл, який розпрацював поняття *мономіфу* — універсальної сюжетно-нарративної структури подорожі героя, визначальної для міфів усіх культур, а також праці фундатора міфокритики Ж. Дюрана.

* *Соціологічний і політичний підходи* до інтерпретації міфу базовані на розумінні міфології як соціально зумовленого феномена. Класичні засади соціологічного аналізу закладені Е. Дюркгеймом, що розглядав міф як форму «колективних уявлень». У цій парадигмі міф постав складним образним комплексом, який водночас виражає та утверджує колективну свідомість, забезпечує підтримання *соціальної солідарності*, легітимацію нормативного порядку та відтворення суспільної цілості; а його релігійний зміст — вторинним щодо здатності гуртувати спільноту навколо спільних цінностей. Вагомий внесок у становлення соціологічної теорії міфу доклав Л. Леві-Брюль, який досліджував специфіку первісної *ментальності*, дологічну колективну свідомість архаїчних суспільств, а також М. Мосс, що розглянув міф як органічний складник «тотальних соціальних фактів» — комплексних релігійних, правових, економічних, комунікативних практик, які одночасно задіюють усі інститути суспільства. Наприкінці 20 ст. соціологічна перспектива була розширена в межах політичної філософії (П. Рікер). Міф набув статусу основоположної оповіді, що пояснює генезу актуальної політичної або національної реальності та формує колективну *ідентичність* через звернення до сакралізованого початку.

* *Феноменологічний підхід* [Р. Отто, М. Анрі (1922; тепер В'єтнам — 2002;

Франція)] зосередився на самому способі побутування міфу в людській свідомості (а не функціях, нарративних структурах або генезі). Розглядає міф як феномен, наділений автономною онтологічною значущістю, — особливу інтенціональну (див. *Інтенція*) структуру, де релігійний чи героїчний зміст переживають як первинну реальність, що відкриває суб'єктові доступ до виміру «абсолютно іншого», тобто *трансцендентного*. У феноменологічному описі релігійного переживання Р. Отто схарактеризував досвід «нумінозного» як парадоксального поєднання священного жаху та захоплення, що принципово не піддається раціональному осягненню й вимагає символічних (міфологічних) образів. Його єдиною адекватною вербалізацією стає міфологічний нарратив, що не так описує сакральне, як актуалізує його присутність в уяві через образність, емоційну напругу та сюжетну драматургію. М. Еліаде, дослідивши фундаментальні структури міфологічного простору та часу, продемонстрував властивий міфу принцип «вічного повернення» — циклічного відтворення сакральних подій, що відбулися з передвіку.

* *Герменевтична стратегія* (Ф. Шлеєрмахер, В. Дільтей, М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер) зміщує фокус із пошуку «об'єктивного» змісту міфу на аналіз його розуміння, інтерпретації та історичної дієвості. Герменевтика пропонує розуміння як спосіб осягнення міфу в межах людської історичності та скінченності: міф постав живою формою смислопородження. Г. Блюменберг розвивав розуміння міфології як безперервного процесу, а не статичного продукту. Центральним поняттям стає «робота над міфом» — постійна діяльність з інтерпретації та адаптації нарративу до нових історичних обставин. Міф не існує як щось завершене; він виявляє себе лише в множинності варіантів, де кожне покоління переосмислює базову структуру.

* *Епістемологічний підхід*, систематично розроблений К. Гюбнером, став радикальним викликом позитивістській парадигмі, що відмовляла міфу в пізнавальному статусі. Філософ обґрунтував автономну раціональність міфологічного мислення, яка не поступається науковій, хоча й базується на інших онтологічних передумовах; доводив, що міф — це самодостатня форма знання з власними *критеріями істинності*, альтернативний спосіб організації людського досвіду. Сучасний світ визначав як поліраціональний, де одночасно співіснують науковий, технічний та міфологічний типи мислення.

На сучасному етапі вирізняють дві домінантні стратегії вивчення міфу: етнорелігійну, де міф розглядається як трансльована традицією оповідь про

сакральне, та літературознавчу, що аналізує міф як об'єкт художньої рефлексії. Значний евристичний потенціал зберігають інші підходи: структуралістський, психоаналітичний, архетиповий тощо, кожен з яких акцентує на специфічних аспектах міфотворчості.

Література

1. Campbell J. The Hero with a Thousand Faces. London : Fontana, 1993. 448 p.
2. Cotterell A. Die Enzyklopädie der Mythologie: Klassisch, keltisch, nordisch. Reichelsheim : Edition XXL, 2004. 256 s.
3. Csapo E. Theories of Mythology. Malden : Blackwell Publishing, 2005. 356 p.
4. Holzapfel O. Lexikon der abendländischen Mythologie. Erfstadt : Hohe, 2007. 461 s.
5. Дарморіз О. Міфологія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.
6. Bellinger G. J. Knauers Lexikon der Mythologie. Über 3000 Stichwörter zu den Mythen aller Völker. Munchen : Knaur, 2012. 570 s.
7. Суший О. Міфологічні форми соціально-психологічного мислення // Scientific Studios on #Social and Political Psychology. 2016. Vol. 38 (41). P. 3–18. URL: https://www.researchgate.net/publication/326994039_Mifologicni_formi_socialno-psihologicnogo_mislenna_Mythological_forms_of_socio-psychological_thinking
8. Bibliothèque mythologique idéale / Dir. L. de Chantal, J. M. Poirier. Paris : Les Belles Lettres, 2019. 624 p.
9. Lincoln B. Secrets of the Magicians: Essays on Mythology, Ritual, and Ancient Religion. Chicago : University of Chicago Press. 2024. 320 p.
10. Луцюк М. В. Наукове вивчення міфу (підходи, школи, стратегії, концепції) (в авторській редакції). [https://vue.gov.ua/FREEARTICLES:Наукове_вивчення_міфу_\(підходи,_школи,_стратегії,_концепції\)](https://vue.gov.ua/FREEARTICLES:Наукове_вивчення_міфу_(підходи,_школи,_стратегії,_концепції))